

УДК 398.33 (477):008

[http://doi.org/ 10.33989/2075-1443.2023.47.282558](http://doi.org/10.33989/2075-1443.2023.47.282558)

[orcid.org/ 0000-0003-2498-5580](http://orcid.org/0000-0003-2498-5580)

Вікторія Вощенко

ВОЩЕНКО Вікторія Юрївна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Сфера наукових інтересів – соціальна філософія та філософія історії, історія філософії.

ПОСТФОЛЬКЛОР ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА

***Анотація.** У статті схарактеризовано постфольклор як культурний феномен суспільства мереж та визначено різні аспекти його функціонування – соціально-комунікаційний, культурологічний та психологічний. Доведено, що постфольклорна творчість має важливе значення для розвитку соціальних комунікацій, оскільки сприяє обміну інформацією між користувачами соцмереж, передає знання, настрої, почуття, емоції людей. В культурологічному аспекті твори постфольклору постають як набання культури сучасного урбанізованого суспільства та представлені різними видами й жанрами. З позицій психології, постфольклор здійснює вплив на індивідуальну та суспільну свідомість, на розвиток когнітивних процесів тощо. Особливо зазначено про появу постфольклору у сфері освіти, що свідчить про його важливе значення для формування світогляду учнівської молоді.*

***Ключові слова:** постфольклор, Інтернет-фольклор, мережевий фольклор, мережеве суспільство, масова культура.*

Постановка проблеми. Постфольклор є поширеним явищем у сучасному суспільстві, яке істотно впливає на формування індивідуальної та суспільної свідомості та є одним із проявів масової культури. Виникнення і розвиток цього феномену відбуваються в умовах постмодерного дискурсу, а визначальним способом існування постає мережа Інтернет та інформаційно-телекомунікаційні системи й засоби. Постфольклор також є специфічним способом комунікації, культурної та соціальної ідентифікації, фактором розвитку мережевого

© В. І. Вощенко, 2023

суспільства тощо. Найбільш характерні ознаки цього явища – масовість, доступність, спрощена форма подання, розважальний зміст, знаково-символічний контекст, фрагментарність, елементи іронії та сарказму, ідеологічна маргінальність.

Проблематика постфольклору (мережевого фольклору, Інтернет-фольклору) на сьогодні є актуальною для філософів, культурологів, психологів, соціологів, літературознавців. У нашому дослідженні філософське осмислення ґрунтується на декількох аспектах існування цього явища: соціально-комунікаційному, культурологічному та психологічному.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження постфольклору є новим та актуальним напрямом. Особливості його виникнення, розвитку, побутування у культурному, соціально-комунікаційному й освітньому середовищі висвітлені в наукових працях Н. Лисюк, Н. Никончук, Ж. Денисюк, Л. Сафронової, Н. Баннікової, Н. Мельник., О. Чорнобая, О. Харчишина.

Н. Никончук у своїх роботах порівнювала особливості усної народної творчості та постфольклору, визначила їхній вплив на життя людини. На думку дослідниці, постфольклору як нове культурне явище є регулятором людських взаємин, які не спираються на досвід і традиційний етикет попередніх поколінь (Никончук, 2005).

Постфольклору як феномен комунікаційних практик сучасності досліджувала Ж. Денисюк, яка зауважила, що в Інтернет-просторі мережевий фольклору є комунікаційною системою, що ґрунтується на повідомленнях та смислах. На думку науковиці, постфольклорна творчість має схожість із традиційним фольклором, а саме: невизначеність автора твору, відсутність розвитку до остаточної завершеності тексту, проте існування різних варіантів, що загалом зумовлюється Інтернетом як провідним шляхом розповсюдження постфольклору та постмодерними ознаками мережевого суспільства (Денисюк, 2017).

Дослідниця сучасної фольклористики Н. Лисюк зазначала, що постфольклору є переважно міським явищем, яке засноване на традиціях вуличного життя, побуті різних соціальних груп та соціокультурному поліцентризмі (Лисюк, 2012).

Проте багато питань, які стосуються формування та розвитку постфольклорної творчості в сучасному Інтернет-середовищі, залишаються відкритими. Вплив на формування індивідуальної та масової свідомості, проникнення у сферу освіти, велика роль у розвитку соціально-комунікаційних процесів визначають вектор подальших наукових досліджень в окресленому напрямі.

Мета та завдання. Метою статті є аналіз постфольклору як складника масової культури та феномену мережевого суспільства в соціально-комунікаційному, культурологічному та психологічному контексті.

Методологію дослідження склав комплекс базових підходів, принципів і методів наукового дослідження. Серед застосованих підходів варто виокремити синтетичний, системний, комплексний та міждисциплінарний. Основними принципами дослідження стали такі: об'єктивності, всебічності, конкретності, єдності теорії та практики. Для досягнення поставленої мети використовувалася сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких методи логічного аналізу, проблемно-хронологічний, узагальнення, синтезу, індукції, аналогії. Для вивчення постфольклору як соціокультурного явища застосовувався описовий метод, порівняльний – для характеристики видів і жанрів постфольклорних творів.

Результати. Постфольклор як соціокультурний феномен є проявом масової культури, що відрізняється від елітарної, проте існує як окремий етап становлення фольклорної традиції в урбанізованому суспільстві.

Соціально-комунікаційний аспект дослідження постфольклорних творів визначає мережевий фольклор як знакову систему, що відіграє важливу роль при обміні інформацією та урізноманітнює соціальну комунікацію. Причини появи постфольклору зумовлені закономірностями розвитку мережевого суспільства та переорієнтацією цінностей, правил етикету, норм поведінки у зв'язку з відкритим доступом до інформації, глобальними змінами в усіх сферах суспільного життя. Замість традиційного фольклору в масову свідомість проникає постфольклор, позбавлений глибинних зв'язків з традицією, який яскраво ілюстрував особливості повсякденної комунікації в межах різних спільнот – професійних, вікових, соціальних. Постфольклор використовує багато знакових способів транслявання почуттів, інтонацій, емоцій, ритмічності висловів, що створюють ефект присутності комуніканта під час передавання письмового повідомлення й живою дають можливість науковцям характеризувати постфольклорну творчість як імпровізаційну писемну й усну комунікацію.

Необхідно також зазначити, що мережевий фольклор є новим етапом розвитку масової комунікації, що відрізняється переважанням різноманітних візуальних форм передавання інформації. Особливі ознаки текстового матеріалу мережевого фольклору подібні до характеристик текстів фольклорної класики: створені анонімним

або колективним автором та відзначаються поліваріантністю й традиційністю. Постфольклор Інтернет-простору, що безперервно розвивається й передається в процесі щоденних комунікаційних взаємодій, використовує культурні надбання шляхом цитування, запозичення знань попередніх епох, здійснює знакове шифрування смислів, транслювання актуальних цінностей і висловлювань, постійно оновлюється. Покликання на окремі фрагменти текстів, оперування символами, варіативність тлумачення знаків формує зміст, характерний для постмодерністської традиції, в якій світ і культура осмислюються як текст з різноманітними варіантами його інтерпретації та розшифрування смислів.

У культурологічному аспекті постфольклор є явищем, що пов'язане з процесами урбанізації та розвитком міської культури на початку ХХ століття. З переходом до мережевого суспільства, соціальна структура якого складається з окремих мереж, активованих шляхом оцифрування інформації та сконструйованих на мікроелектроніці комунікаційних технологій, Інтернет-зв'язок набуває все більшого значення. Можна вважати, що саме інформаційні технології призвели до появи постфольклорних форм (Інтернет-фольклору, мережевого фольклору) як способу існування нових явищ культури (Денисюк, 2016, с. 3). Потрібно зазначити, якщо для усної народної творчості, яка безпосередньо формувалася та розвивалася на міфологічному типі світогляду, головною ознакою була структурно-вербальна виразність будови твору для швидкого запам'ятовування та передавання за допомогою усної традиції, то в сучасному інформаційно-комунікативному просторі для постфольклорних творів важливою є здатність «подобатися багатьом», що визначається тривалістю його «існування» в соціальних мережах (Денисюк, 2016, с. 7). Як явище культури постфольклорна творчість відзначається такими рисами, як соціокультурна варіативність, переважання прозового жанру, нетривале існування та відповідними засобами вираження, а саме: писемним, усним і цифровим.

Постфольклор, що розвивається в інформаційному просторі мережевого суспільства, особливо чітко ілюструє визначальні риси, характерні для постмодерної культури, а також підґрунтя її становлення та розвитку в соціальному середовищі. Потрібно акцентувати та тому, що, не дивлячись на існування в мережевому фольклорі деяких традиційних жанрів і видів, що попри все мають дещо інші змістові якості, очевидним є істотне урізноманітнення жанрів і засобів складання текстів. Постфольклорна творчість мережі Інтернет одночасно визначається як здобуток культури та інформаційно-комунікаційного простору.

У постфольклорі здебільшого застосовуються іронічні засоби створення текстів, іронія загалом є однією з визначальних ознак постфольклорної творчості. Як феномен масової культури та мережевого суспільства Інтернет-фольклор виражає вільні оціночні висловлювання щодо явищ об'єктивного світу, в тому числі й на заборонені теми. Анонімне спілкування в мережі Інтернет (під прикриттям аватару або віртуальної маски) та можливість вільного розповсюдження не тільки того, що до вподоби, але й власних творів, формує динамічне соціокультурне поле, яке є відображенням суспільного досвіду, ціннісних орієнтирів, норм поведінки та ідеологем, що визначають потреби та інтереси людей. Постфольклор гармонійно взаємодіє з різними сферами життя суспільства, швидко реагуючи на зміни й трансформації. Як культурне явище твори мережевого фольклору представлені жанрами народної творчості (анекдотами, байками, піснями, притчами, легендами); малими фольклорними формами (віршами-пиріжками, пареміями, примовками); висловами, утвореним в результаті неоднократних цитацій фраз, зображеннями з текстом (демотиваторами, фото-жабами, мемами, коміксами, карикатурами, гіфками).

Аналіз психологічного аспекту постфольклорної творчості, яка представлена переважно Інтернеті, у першу чергу, відстежує реакцію користувачів соцмереж на події та явища, які виникають в окремих сферах життя суспільства. Постфольклор є віддзеркаленням важливих та актуальних проблем дійсності, використовуючи знакові системи природної та штучної мов. Постфольклорна творчість креативно відображає стереотипи, цінності, ідеали, переконання, знання, думки людей, їхні емоції, переживання, інтереси тощо. Постфольклор в соцмережах відрізняється соціальними провокаціями, дискусіями, іронією, чорним гумором, сарказмом, що підсилює його психологічний вплив на індивідуальну та суспільну свідомість.

У постфольклорних творах, які поширюються за допомогою Інтернет-технологій, іноді навіть можна визначити автора (справжнього або за псевдонімом чи нікнеймом), проте сам особливості користування Інтернетом створюють можливості вільного та неконтрольованого розповсюдження постфольклору, змінивши авторство, розміщення на інших сайтах з додаванням нової інформації, розширення або скорочення змісту, що може істотно вплинути на початковий текст. Це стосується не тільки вербального складника, але й зображень, тому будь-яка інформація, яка передається через соцмережі, підлягає творчим метаморфозам, що заохочує користувачів і надихає їх до співтворчості. Можна стверджувати, що поява можливості змінювати

та перетворювати існуючий текст, як і здатність створювати та поширювати власні твори й дописи, призвела до виникнення особливого культурного відображення дійсності – постфольклорної культури або посткультури, яка за типовими рисами й ознаками, а також способом побутування належить до феномену мережевого суспільства, відображає його цінності (Денисюк, 2017, с. 6).

Окремим аспектом аналізу постфольклорної творчості є її все більш зростаюче значення у сфері освіти. Твори, які належать до мережевого фольклору, впливають на виховання та формують свідомість учнівської молоді. Яскравим прикладом слугує запровадження питань, які стосуються постфольклорної тематики, для проходження зовнішнього незалежного оцінювання. Зокрема, у 2021 році випускникам потрібно було розв'язати завдання з української мови, яке полягало у тому, щоб розглянути мем (майже однакові на вигляд, згорблені люди ідуть в одному напрямку, дивлячись у смартфони), а потім обрати текст, який візуалізує мем. Правильною відповіддю є абзац такого змісту: «Нині світ зазомбований віртуальністю, уже майже все навколо уявне: повна торба друзів, які ставлять уподобайки, а ти цих «приятелів» навіть ніколи не бачив, не брав за руку, не йшов з ними в похід тощо».

Також потрібно зауважити, що у закладах вищої освіти є навчальні дисципліни, предметом яких є вивчення постфольклорної творчості. Наприклад, постфольклор в медіа комунікативному просторі є освітнім компонентом освітньо-професійної програми для підготовки магістрів зі спеціальності 034 «Культурологія» Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Мета та завдання навчальної дисципліни полягають у комплексному та систематичному отриманні знань і формуванні умінь щодо методології в галузі фольклористики; вивчення понять і категорій у сфері дослідження постфольклору; визначення закономірностей, засад, способів і форм виникнення, поширення та сприйняття фольклору в культурному середовищі; здобуття світоглядних знань про особливості створення та побутування постфольклорних творів; набуття умінь аналізувати, характеризувати та використовувати інформацію в ході практичної діяльності (Гоц, 2019, с. 2).

Отже, підбиваючи підсумки, зазначимо, що на сьогодні постфольклор є предметом наукових досліджень як феномен масової культури та мережевого суспільства, як засіб соціальної комунікації, як явище, що має вплив на суспільну та індивідуальну свідомість і поступово утверджується у сфері освіти. Постфольклорні твори поширюються за допомогою інноваційних шляхів передавання інформації як у письмово-графічній, так і вербальній формі. Крім

того, в епоху прискороного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій кожен має можливість стати збирачем або автором постфольклорної творчості. Подальші наукові розвідки заплановано здійснювати в напрямі вивчення перспектив розвитку постфольклору в українській та зарубіжній культурах.

Список використаних джерел

- Гоц Л. Робоча програма навчальної дисципліни «Постфольклор в медіа комунікативному просторі» для студентів спеціальності 034 «Культурологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Київ, 2019. 9 с.
- Денисюк Ж. Сучасні комунікативні практики у формуванні й поширенні постфольклору. *Культура і сучасність* 2016. № 2. С. 3–7.
- Денисюк Ж. Постфольклор у парадигмі постмодерну: до постановки проблеми. *Культура і сучасність*. 2017. № 1. С. 3–8.
- Лисюк Н. Постфольклор в Україні. Київ : Агентство «Україна», 2012. 348 с.
- Никончук Н. Усна народна творчість та постфольклор у житті сучасної людини: повернення до пережитків чи нові тенденції розвитку? Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. Київ : Главник, 2005. Т. 26, вип. 3. С. 220–224.

References

- Hots L. Robocha programa navchalnoi dystsypliny „Postfolklor v media komunikatyvnomu prostori” dlia studentiv spetsialnosti 034 „Kulturolohiia” druhoho (mahisterskogo) rivnia vyshchoi osvity. Kyiv, 2019. 9 s. [in Ukrainian].
- Denysiuk Zh. Suchasni komunikatyvni praktyky u formuvanni i poshurenni postfolkloru. *Kultura i suchasnist* 2016. № 2. S. 3-7 [in Ukrainian].
- Denysiuk Zh. Postfolklor u paradyhmi postmodernu: do postanovky problemy. *Kultura i suchasnist*. 2017. № 1. S. 3-8 [in Ukrainian].
- Lysiuk N. Postfolklor v Ukraini. Kyiv : Ahentstvo “Ukraina”. 2012. 348 s. [in Ukrainian].
- Nykonchuk N. Usna narodna tvorchist ta postfolklor u zhytti suchasnoi liudyny: povernennia do perezhytkiv chy novi tendentsii pozvytku? Naukovi zapysky Instytutu psykhologhii imeni H.S.Kostiuka APN Ukrainy. Kyiv : Hlavnyk, 2005. Vyp. 26. v 4 tomakh. T. 3. S. 220-224 [in Ukrainian].

Voshchenko V. Yu.

POST-FOLKLORE AS A SOCIO-CULTURAL PHENOMENON OF THE NETWORK SOCIETY

Introduction. The article characterizes post-folklore as a cultural phenomenon of the network society and defines various aspects of its functioning – socio-communicative, cultural and psychological.

The research methodology consisted of a set of basic approaches, principles and methods of scientific research. To achieve the goal, a set of general scientific and special methods was used, including the methods of logical analysis, problem-chronological, generalization, synthesis, induction, and analogy.

Research results. It has been proven that post-folkloric creativity is important for the development of social communications, as it promotes the exchange of information between users of social networks, conveys people's knowledge, moods, feelings, and emotions. In the cultural aspect, the works of post-folklore appear as cultural heritage of modern urbanized society and are represented by various types and genres. From the point of view of psychology, post-folklore has an impact on individual and social consciousness, on the development of cognitive processes, etc.

The emergence of post-folklore in the field of education is separately mentioned, which indicates its important importance for the formation of the worldview of school youth.

Conclusions. Today post-folklore is the subject of scientific research as a phenomenon of mass culture and network society, as a means of social communication, as a phenomenon that has an impact on public and individual consciousness and is gradually being established in the field of education. In the era of accelerated development of information and communication technologies, everyone has the opportunity to become a collector or author of post-folkloric creativity. Further research is planned to be carried out in the direction of studying the prospects for the development of post-folklore in Ukrainian and foreign cultures.

Key words: *post-folklore, Internet folklore, network folklore, network society, mass culture.*

Надійшла до редакції 27.05.2023 р.